

je uveliko bio određen različitim akademskim opredjeljenjima saradnika/ autora. I kako to urednik zbornika navodi: “Sigurno bi ista projektna podtema u rukama druge discipline bila drugačije obrađena jer riječ je o različitim polazištima, interesima i znanstvenom instrumentariju”.

Vrijednost zbornika jeste u tome što otvara niz novih tema u okviru jednog složenog procesa koji se odvijao u socijalističkoj Jugoslaviji. On može i mora biti podsticaj za nove istraživačke pothvate, koji istovremeno treba da teže multidisciplinarnosti u svome radu.

Aida Ličina Ramić

Amir Duranović, *Snažan eho brionski: odjeci Brionskog plenuma u Bosni i Hercegovini 1966. godine*

Udruženje za modernu historiju / Udruga za modernu povijest,
Sarajevo, 2017, 182. str.

Jedna od tema iz nedavne, jugoslavenske, prošlosti koja je često predmet naknadne valorizacije i nasilne konstrukcije jeste Četvrta plenarna sjednica Centralnog komiteta Saveza komunista Jugoslavije održana 1. jula 1966. godine. Prema mjestu održavanja u historiografiji je mnogo poznatija kao Brionski plenum. Ovaj događaj, o kojem se govori kao o jednom od najkontroverznijih iz socijalističkog perioda, bio je predmet pažnje brojnih “stručnjaka” i različitih sudionika. Oni su, shodno svojim osnovnim polazištima i najčešće u skladu s dnevno-političkim kontekstom, govorili i pisali o uzrocima, toku i posljedicama sjednice. Istovremeno, Brionski plenum sa svim svojim uzročno-posljedičnim

kompleksnostima bio je predmet izučavanja i historijske nauke. Danas su uglavnom dostupni radovi koji se činjenično fokusiraju na Plenum prateći hronološki slijed ili pak razmatraju njegove odjeke u, npr. hrvatskoj ili vojvođanskoj, političkoj javnosti.

Na sličan način, odjeci, reakcije i reagovanja u Bosni i Hercegovini na Brionski plenum i njegove zaključke tokom 1966. godine fokus su prve knjige docenta Filozofskog fakulteta u Sarajevu Amira Duranovića, bazirane na njegovom magistarskom radu. Autor je na osnovu memoaristike, publicistike, historiografskih radova i najvećim dijelom neobjavljene arhivske građe nastojao rekonstruisati bosanskohercegovačku *postbrionsku druš-*

tveno-političku zbilju. Glavnina teksta bazirana je na primarnoj, neobjavljenoj građi različitih arhiva i fondova iz kojih je autor nastojao crpiti informacije o prirodi prvih vijesti o Brionskom plenumu, javnim reakcijama, reagovanjima društvenih i političkih organizacija i organa, posebno SK BiH, odjecima u pojedinim dijelovima Bosne i Hercegovine, kao i istupima pojedinaca različitog socijalnog statusa. S ciljem upotpunjavanja predstave o raspoloženju u Bosni i Hercegovini povodom održavanja Brionskog plenuma autor se osvrnuo na dominantan ton pisanih medija u SR BiH kao značajnog društvenog, kreativnog i reflektivnog faktora.

U prvom dijelu knjige autor detaljno analizira stanje i dostupnost izvora, vrši njihovu klasifikaciju i ocjenjuje značaj dokumenata različite provenijencije. Također, ukazuje na osnovne karakteristike, povode i nakanu dosada objavljenih memoarskih radova, vrijednost i nedostatke publicističkih djela, kao i zainteresiranost za ovu problematiku i dostignuća istraživanja nauke.

U prvom od tri tematska poglavlja “Prvi odjeci Brionskog plenuma” (45–63. str.) autor se fokusirao na prve informacije o Brionskom plenumu i smjenu Aleksandra Rankovića i njegovih bliskih suradnika te na reakcije bosanskohercegovačke javnosti, od političke i partijske *elite* do *običnih stanovnika*. Očekivano, u uslovima velike zainteresovanosti, ali nedovoljne

informisanosti, čuđenje i iznenađenje, ali i zabrinutost i šutnja, suzdržavanje od javnog izjašnjavanja pa i bojazan od rata i novog oružanog sukoba bile su dominantne reakcije tokom prve pomenute, tzv. faze informisanja koju autor veže za juli mjesec.

Snažna partijska precizno usmjerena aktivnost slanja *ispravnih* činjenica i njihovo tumačenje građanima, kao i brižljivo prikupljanje informacija sa terena o reakcijama na Brionski plenum, obilježila je drugu fazu, fazu “složene diskusije”. Pri tome su svakodnevno vođeni razgovori i rasprave na forumima, uglavnom partijskih organizacija, o “stanju u vlastitim redovima”. Autor ukazuje na brojna i najčešće postavljena pitanja u vezi s odlukama Brionskog plenuma, odnosima u političkom vrhu, međusobnim odnosima aktera Plenuma, posebno Aleksandra Rankovića i Josipa Broza Tita, odgovornosti i stanju u Upravi državne bezbjednosti i slično. Autor podcrtava tematsku širinu diskusija koje su zadirala u brojna pitanja i često bile vrlo iscrpne. Na osnovu *stanja na terenu*, tj. izvještaja sa sastanaka tokom kojih je Partija, između ostalog, “provjeravala stepen lojalnosti” građana, sačinjena je sumarna *Informacija o aktivnostima i reagovanjima poslije Četvrtе sjednice CK SKJ* koja, ako zanemarimo uobičajeni retorički dekor, ukazuje na dublji društveni problem, a to je evidentno postojanje straha, tj. nepovjerenja među stanovnicima ove izrazito nacionalno izmiješa-

ne republike. Taj zaključak potkrepljuju predočeni primjeri kvalificirani kao “negativne reakcije pojedinaca ili grupa”, istupanja s “nacionalističkih i šovinističkih osnova” koja nisu bila direktno posljedica Brionskog plenuma, ali su nedvojbeno njime potaknuta.

Istovremeno, diskusija o aktuelnom stanju na političkim i partijskim forumima se zaoštravala i produblivala kako je vrijeme proticalo, a kritika je bila sve glasnjija i konkretnija na nižim instancama partijske hijerarhije. Na drugoj stani, na osnovu dostupnih dokumenata organa vlasti i *izvještaja sa terena* koje predočava autor zaključuje da je Josip Broz Tito tokom cijelog posmatranog perioda imao potpunu podršku institucija i građana, *partijaca* i *vanpartijaca*.

U drugom poglavlju koje nosi naslov “Iz centralnog komiteta Saveza komunista Bosne i Hercegovine prema drugim institucijama” (63–99. str.) autor analizira snažnu aktivnost političkog rukovodstva CK SKBiH, kao i posebne radne grupe Izvršnog komiteta CK SKBiH nakon 1. jula.

Brionskim plenumom, koji se nerijetko ocjenjuje kao završni čin “odmeranju snaga političkih i policijskih struktura”, inicirana je debata o odnosu Saveza komunista i Službe državne bezbjednosti i Sekretarijata unutrašnjih polova tokom koje se detaljno diskutovalo o nadležnostima, metodama i načinu, problemima i nedostacima

rada, unutrašnjim odnosima, kadrovskoj politici i slično ovih institucija sile. Instrukcijama sa viših nivoa vlasti “pretresao se cjelokupni rad svih službi unutrašnjih poslova”, njihove “zloupotrebe”, “brljanja”, “deformacije”, “svemoć”, a potom se planirano pristupilo realiziranju odluka Brionskog plenuma i njihovoj reorganizaciji. Na “Slučaj Đoke Mijatovića”, djelatnika Službe bezbjednosti, autor se detaljno osvrće smatrajući da je to paradigmatičan primjer stanja u ovoj instituciji koji ujedno govori o dotadašnjem načinu rada, ali je istovremeno i reakcija na odluke Brionskog plenuma.

U ovom poglavlju autor ističe i drugo vrlo važno pitanje postbrionske diskusije i kritike dotada rađenog, a to je pitanje odnosa organa policijsko-bezbjedonosnog aparata i privrede u Bosni i Hercegovini. Analizirajući zapisnike sa sastanaka najznačajnijih privrednih organizacija autor ukazuje na dominirajući stav da su se organi unutrašnjih poslova dotada intenzivno miješali u poslove privrede, bili izuzetno nepovjerljivi prema privrednom sektoru i pri tome razvili zavidan sistem kojim su pratili, gradili saradničku mrežu, špijunirali, privodili, ispitivali i pretresali, tj. “obavještajno obrađivali” pojedince, a posebno rukovodioce.

U početku u drugom planu, ali u svojoj suštini krucijalno pitanje koje korespondira i s odjecima i s posljedicama Brionskog plenuma jeste pitanje

stanja i kretanja u Savezu komunista tokom 1966. godine, kada već postaje jasna premoć reformističkih struja u rukovodstvu nad tzv. konzervativnim. Autor ističe da je Brionski plenum itekako utjecao na “ritam partijske aktivnosti”, ali i na proces reorganizacije Partije koji je još bio definiran na Osmom kongresu SKJ 1964. godine. Poslije diskusija o policijskim strukturama i organima državne bezbjednosti, reformi i stanju u privrednom sektoru, na sastancima *na terenu* pokrenuta je diskusija o stanju u Partiji, načinu rada, zadacima i nadležnostima kao i odnosima građana prema ovoj rukovodećoj političkoj strukturi. S ciljem da se pokrenuti proces izmjena uskladi s odlukama Brionskog plenuma, CK SKBiH je organizirao niz komisija od kojih se posebno ističe Komisija za reorganizaciju što je definisala suštinske i organizacione reforme. Ova Komisija ubrzala je, također već pokrenuti, proces kadrovskih promjena i imenovanja znatno mlađeg političkog i partijskog rukovodstva.

U trećem poglavlju pod naslovom “Snažan eho brionski – odjeci Brionskog plenuma u medijima” (99–125. str.) autor ukazuje na odjeke ovog značajnog događaja u različitim dijelovima Bosne i Hercegovine. Pri tome analizira tekstove *Oslobođenja*, glasila SSRN BiH, *Fronta slobode*, koji je izlazio u izdanju SSRN Tuzlanskog sreza, i *Glasa*, lista SSRN Banjaluč-

kog sreza. Ističe da je snažan eho Brionskog plenuma u medijima započeo prvo informativnim člancima dok će vrlo brzo preovladati informacije sa terena, osvrtni na održane sastanke, pojedini akcenti iz diskusija, tekstovi o konkretnim aktivnostima institucija, organizacija i pojedinaca. O značaju i interesovanju, a time općenito o atmosferi u Bosni i Hercegovini tokom druge polovine 1966. godine, govori činjenica da je *Oslobođenje* uvelo rubriku *Odjeci Brionskog plenuma*, a nešto kasnije i tribinu “Smjerom Četvrtog plenuma”. Iako uočava razlike u pisanju *Oslobođenja* kao republičkog dnevnog lista i *Glasa* i *Fronta slobode* kao regionalnih listova, sedmičnika koji su u potpunosti bili fokusirani na lokalne teme, autor naglašava da ne postoje značajna, principijelna odstupanja o Brionskom plenumu i reakcijama. Kao zajedničku karakteristiku ova tri lista autor prepoznaje upotrebu karikature kao duhovitog komentara aktuelnih društvenih tokova. Karikatura je, o čemu svjedoči i četrnaest u knjizi predstavljenih, značajno korištena da bi se ukazalo na probleme bosanskohercegovačkog društva o kojima se razgovaralo poslije Brionskog plenuma i prenijela određena poruka. Na zabavan i šaljiv način ilustrativno je ukazano na pitanja odgovornosti, rukovođenja, rukovodilaca, karijerizma, razjedinjenosti kolektiva, suprotstavljenosti samoupravljanja i birokratije, “pokazivanje drugog” kao česte poja-

va negiranja odgovornosti od najnižeg do najvišeg nivoa i slično. Štampa se u cijelosti, zaključuje autor, tokom 1966. godine fokusirala na stavove najviših političkih i partijskih instanci, ali je Brionski plenum nedvojbeno otvorio određena pitanja, potaknuo promjene i novine, većeg ili manjeg javnog značaja, poput uvođenja rubrike u *Oslobođenju* namijenjene pitanjima i dilemama *običnog čovjeka*.

U odabranim *Prilozima* (135–161. str.) čitaocu je predložen izvještaj – “O stanju, metodu rukovođenja i pojavama zloupotreba u organima državne bezbjednosti” – komisije koja je imala zadatak da analizira stanje i rad pomenutih organa i koja je formirana na inicijativu Izvršnog komiteta CK SKJ 16. juna 1966. godine kao i spisak 154 učesnika Brionskog plenuma. Prilog broj 3. jeste pismo Dobrice Ćosića upućeno Josipu Brozu Titu 28. juna 1966. godine povodom smjene Aleksandra Rankovića. Kao ilustrativni primjer izvještaja o *stanju na terenu* i vladajućoj atmosferi autor je predložio Prilog broj 4. – Informaciju o političkoj aktivnosti u vezi sa upoznavanjem članstva sa odlukama i zaključcima Četvrtog plenuma CK SKJ opštinskog komiteta SK BiH Banja Luka, koja je datirana 13. jula 1966. godine. Na kraju, Prilog broj 5. jeste izjava Selima Numića, pomoćnika saveznog sekretara unutrašnjih poslova, krivično gonjenog povodom afere prisluškivanja, data 24. juna

1966. godine, o istrazi informacije o prisluškivanju određenih rukovodilaca u Beogradu 1962. godine. Poslije *Priloga* u knjizi se nalaze popisi skraćenića, slikovnih priloga, korištenih izvora i literature kao i indeksi geografskih pojmova i ličnih imena.

U osnovi, ovako organizirana cjelina ukazuje na to da je Brionski plenum imao značajnog odjeka u svim sferama društveno-političkog života Bosne i Hercegovine. Autor naglašava šarolikost raspoloženja i u “tematskom i u značenjskom smislu”. Zaključuje da se reakcije ne mogu klasificirati prema regionalnoj stacioniranosti ili, pak, socijalnom statusu, nego da se mogu pratiti određene poveznice unutar nacionalnih korpusa, o čemu posebno svjedoče izvještaji sa terena, bilješke javnih diskusija i rasprava, ali i *neformalnih* razgovora. Na drugoj strani, odjeci, reakcije i reagovanja u Bosni i Hercegovini i sveukupni tok dešavanja tokom 1966. godine, ističe autor, moraju se sagledavati u kontekstu reformskih procesa između Osmog i Devetog kongresa SKJ. Upravo u tom periodu, između Četvrtog i Petog kongresa SK BiH, republičko rukovodstvo se suočava s dugogodišnjim neriješenim pitanjima nastojeći utvrditi realnu političku ocjenu stanja i potencijala ove središnje jugoslovenske republike. Brionski plenum, posmatrano u cjelini, dinamizirao je započete i potaknuo nove reformske procese države i druš-

tva u čijoj osnovi je bila transformacija, tj. demokratizacija Saveza komunista. Pored inih aktuelnih političkih i društveno-ekonomskih dešavanja iz toga vremena, neosporno je da je Brionski plenum predstavljao itekako važan događaj u historiji Bosne i Hercegovine.

Činjenica je da se autor zaista držao svoje nakane da ne diskutuje o posljedicama i rezultatima Brionskog plenuma, niti da ulazi u dublju elaboraciju turbulentnog, jugoslavenskog društveno-političkog konteksta 60-tih godina. Čitalac se ne može otrgnuti utisku da dio koji se odnosi na izvore i literaturu, kao i broj stranica koji je posvećen priložima, stvara određen nesrazmjer

sveukupnog dojma rukopisa koji može dovesti do potencijalnih rasprava. Međutim, s druge strane gledano, autor na taj način, između ostalog, skreće pažnju na značaj različitosti historijskih izvora za ovu problematiku tokom šezdesetih godina 20. stoljeća. Nedvojbeno je vidljiv uloženi trud autora koji, u konačnici, predloženom tekstu uveliko daje premoć kvaliteta nad kvantitetom. Uzeto u cjelini, ova knjiga je vrijedan doprinos naučnom osvjetljenju još jedne, javnosti omiljene “kontroverzne” teme savremene bosanskohercegovačke povijesti. Kao takav, zasigurno će privući pažnju kako historičara tako i šireg kruga čitalaca.

Igor Mišković